

השיעור השבועי

גליון מס' 554

כתב וערך השיעור:

הרב דביר פריץ שליט"א

הרב המקריא: הר"ג ישראל מאיר דרוק שליט"א
ראש ישיבת תפארת ישראל

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בביה"כ היזמים ומשודר דרך הלוויין והרדיו ובקווי רבים מיוחדים של מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל

ר"ת	יציאה	כניסה
21:16	20:19	19:29
21:13	20:18	19:28
21:16	20:21	19:31
21:13	20:18	19:28

דברים | ד' אב תשפ"ו

הנאה ממעשה שבת - ו

הנאה ממפעל לייצור מלט, נייר, סוכר, זכוכית, שעובד בשבת. עבודות הרכבת בשבת. מתי משערים בנפח ומתי במשקל. לימוד ההלכה ביסודיות ובמתינות. המבשל בשבת לצורך אחרים, אם מותר להם ליהנות במוצ"ש. כל דפריש מרובא פריש. אם יש לחוש לערלה בפירות השוק. פריטים בדין לפני עיור

שק מלט מצבעי טמבור, מערב עם מים וחצץ... איך משתמש במלט, ואולי המלט נעשה בשבת, ונמצא נהנה מדבר שנעשה בשבת.

עבודות הרכבת

ג. בשנים האחרונות עשו עבודות ברכבת בשבת - לצערנו הרב, צריכים לדעת שבעונות הרבים אנחנו נמצאים במדינה חילונית, לא מדינה חרדית, ומתפללים שכולם יחזרו בתשובה, אבל יש שקשה להאמין שיחזרו, ויש חברה של גויים מסין שבאו עם פועלים סינים וסודנים, יש להם מכונה גדולה שחופרת ועושה מנהרות, ובבת אחת חופרת ומפזרת מלט לתפוס את המנהרה, ולצערנו עובדים גם בשבת, ויש גם יהודים שעובדים שם. אם היו רק גויים, היה לדון מצד גוי שעשה מלאכה בשביל ישראל בשבת, ובמציאות יש שם יהודים, פרסמו תמונה של פועלים בליל שבת, שמפסיקים לכמה דקות את העבודה שלהם, ועושים קידוש - מסתמא ספרדים - ואחר כך ממשיכים לעבוד ולעשות מלאכות דאורייתא. אנשים נוסעים ברכבת ונהנים ממה שעשו בשבת, גם דיינים נוסעים ברכבת², בלי העבודות בשבת לא היו יכולים לנסוע ברכבת, האם מותר לנסוע ברכבת, או שזה נקרא הנאה ממעשה שבת?

מחללי שבת של זמננו

ד. ידוע שמחללי שבת של ימינו הם בגדר מזיד ולא שוגג, נכון שאמר החזון איש (יו"ד סי' ב אות כח) שהם כתינוקות שנשבו לבין הגויים, אבל חילוני שומע שיש חרדים, ואולי רואה דברים לא טובים, שנותנים להם מכות וקורעים את המכנסים, אבל סוף סוף צריך לשאול מה זה באמת דתיים, מה זה שמע ישראל. הרב ואזנר (בשו"ת שבט הלוי ח"ב סימן קעב, וח"ט סימן קצח) סבר שנקראים אפיקורוסים שמוורדין ולא מעלין (עבודה זרה כו:),

מעמיד תלמידים הרבה. הוא זכה ללמוד חברותא במשך שלושים שנים עם הגאון רבי חיים קנייבסקי, ומעביר לתלמידים את דרכם של גדולי הדור, "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע" וכו' (אבות א, א), יש לנו מסורת וקבלה מדור לדור. נברך אותו שיצליח עוד ביישיבה, ירחיב גבולו בתלמידים, יעשה עוד כהנה וכהנה, יזכה עוד להגדיל תורה ולהאדירה.

² כי רוצים להכין את התיקים, אבל כשנוהג בעצמו באוטו לא יכול להכין, ואסור לבוא לבית הדין בלי לעבור על התיק. ובאמת אם הפתיעו ונכנס תיק חדש, יעשו הפסקה ויעברו על התיק, על המסמכים ועל פי פסקי הדין.

בתי חרושת שעובדים בשבת

א. לפני כמעט שבעים שנה, התכנסה מועצת הרבנות הראשית לישראל בראשות הרב הרצוג והרב יצחק ניסים - היו במועצת הרבנות תלמידי חכמים גדולי תורה, כמו הרב ראובן כץ, הרב צבי פסח פראנק, הרב יעקב עדס, הרב עובדיה הדאיה, הרב שלום אזולאי, הרב יעקב משה טולידאנו, הרב זיון, הרב ישראלי, הרב משולם ראטה בעל ספר קול מבשר, כולם גדולים בתורה ובהלכה, בעלי סמכות הלכתית - ודנה אם כדאי לעשות חרם צרכנים על מפעלים שעבדו בשבת, כמו בית חרושת סוגת לסוכר שעבד אז בשבת, בית חרושת למלט ליד בית שמש, מפעל נייר חדרה שגם הם אז עבדו בשבת, והתברר שכח החרדים והדתיים היה חלש, לא כמו היום שיש למעלה ממיליון, ופעם בכל המדינה היו שני מיליון, ולא היו הרבה דתיים, וראו שאם יעשו חרם, זה לא ישפיע על המפעלים. אם למשל יש מכולת שכונתית שפותחת בשבת, אף אחד לא יקנה ממנה בימי החול, ובעל המכולת יראה שלא משתלם לו לפתוח בשבת ויסגור. אבל כאן לא ישמעו, ומה איכפת להם. וברבנות דנו אם מותר לרכוש מהמצרכים של בתי חרושת אלה.

נייר ללא חילול שבת

ב. החזון איש והסטייפלר והרב שך, כתבו בספריהם בדף הראשון ליד 'כל הזכויות שמורות', "נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת", אבל ביביע אומר ובילקוט יוסף זה לא כתוב, ובמה נחלקו ביניהם? נחלקו אם אפשר להדפיס על נייר שמייצרים גם בשבת. ולכאורה איך אפשר ליהנות מחילול שבת? וכן יש לדון באדם שעושה שיפוצים בביתו, ועושה מעקה גבוה במרפסת - יש מקומות שהמעקה נמוך מאוד, ואם ילד קטן עולה על כסא עלול ליפול ח"ו - או שמרחיב את הדירה, וקונה

¹ מדברי הרב ישראל מאיר דרוק שליט"א: ברשות מרן הגאון הגדול שליט"א, שספרו מאירים בכל העולם מקצה העולם ועד קצהו, בהרבצת התורה ופסקי הלכה ברורים ובהירים. הוא זה שנלחם כרגע על כבוד התורה ועל בני התורה בעוז ובתעצומות. התורה היא טובה יותר מזהב וכסף ואפילו של מצוות, ויקרה היא מפנינים של כהן גדול שנכנס לפני ולפנים (סוטה ד: הוריות יג.), וכשיש גזרות קשות, צריך להתחזק כמה שיותר בתורתנו הקדושה. אני מאחל למרן הגאון הגדול, שיאריך ימים ושנים טובים בהרבצת התורה, ובע"ה נזכה לראות בגאולה ובישועה. אמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך לראש הישיבה הגאון רבי ישראל מאיר דרוק שליט"א, ראש ישיבת תפארת ישראל, וראש ישיבת נתיבות החיים, ב"ה

ולא קיבל את דברי החזון איש אף שהיה תלמידו, אבל אנחנו תופסים כמו החזון איש (ע"י י"א ח"ח חו"ד סימן כא אות ט). ומכל מקום נקראים מזיד. ומי שעשה מלאכה במזיד, כגון שבישל או הדליק חשמל בשבת, הוא עצמו אסור לו ליהנות ממנה לעולם ועד. ויש לדון היאך הדין בפסי הרכבת, ובמפעלים למלט, נייר וסוכר, שעושים לצורך אחרים, ועובדים בשבת במזיד, לכאורה אסור ליהנות לעולם.

עושה לצורך אחרים

ה. אמנם בשלחן ערוך (סימן שי"ח סעיף א) מבואר, שהעושה בעצמו במזיד אסור לו עולמית, אבל לאחרים מותר ליהנות במוצאי שבת. וכאן מצד אחד הוא עשה לעצמו כדי להרוויח כסף, ומצד שני עושה לצורך אחרים שיהנו. ואכן המגן אברהם (סק"ב) והפרי מגדים (מש"ז סק"ב) מסתפקים בדבר מי שעשה במזיד לצורך אחרים, האם אסור גם לאחרים לעולם ועד. והנה בבית יוסף (יו"ד סימן צט) מבואר, ונפסק בשלחן ערוך (סעיף ה), שאסור לבטל איסור לכתחילה, כלומר שאסור לקחת חלב ולשפוך לתוך סיר של בשר, ולבטלו בשישים, וכן אסור לקחת בשר נבלה או טרפה ולערבו בסיר כשר, ולבטלו בשישים³. איך יהיה הדין באדם שביטל איסור לכתחילה במזיד, לקח חתיכת איסור והניח בסיר היתר, ויש פי שישים, האם מותר לאכול? בשלחן ערוך נפסק שאם ביטל בשוגג מותר, ואם ביטל במזיד, התבטל אסור לו, ומותר לאחרים, ואם עשה בשביל אחרים, אסור גם לאחרים.

למה מרץ לא חילק

ו. ויש לשאול, מדוע באורח חיים לגבי הנאה ממעשה שבת, מרץ לא כתב הדין אם עשה בשביל אחרים? לכאורה יש לדייק שרק ביורה דעה לגבי ביטול איסור לכתחילה יש חילוק, ומה שאין כן לגבי הנאה ממעשה שבת. ומה הסברא בזה? כתב המגן אברהם (ס"י שי"ח סק"ב),

³ הר"ן (חולין לד ע"א מדפי הרי"ף) כותב, ששיערו חכמים, שטעם האיסור מורגש עד שיש פי שישים כנגדו, ואולי גם בפחות מתבטל טעמו, אבל לא מעבר לפי שישים.

אין משערים שיש פי שישים? כותב הכף החיים (יו"ד סי' צח סק"ה), שמי שמשער במשקל, דהיינו ששוקל את האיסור ושוקל את ההיתר, ומוצא שיש פי שישים בהיתר, מאכיל טרפות לעם ישראל. ורק לגבי ברכות וכדומה הולכים אחר שיעור כזית או כביצה במשקל, ויש לנו מסורת לכך מהגאונים והראשונים, רב שרירא גאון (אוצר הגאונים ביצה ס"א, ובתשובותיו ס"ג), הרב המגיד (פ"א מהלכות עירובין ה"א) בשם הגאונים - היו לפני כאלף שנים - שמשערים במשקל ולא בנפח. וכך מבואר בראב"ה (ברכות ס" קז). הרוקח, וכן כתבו האחרונים, רבי חיים פלאג' (חיים לראש עמ' לג ועוד) פתח הדביר (ס" קצ), זבחי צדק (יו"ד סי' צח אות ד וס"י צט או"י), בן איש חי (צו לד, חוקת יב, קרח ב, ועוד), כף החיים (ס"י קסח אות מז) ועוד. כולם כותבים שמשערים כזית וכביצה במשקל. גם רבי עזרא עטיה היה מורה לשער במשקל את שיעורי כזית וכביצה, ומי יכול לחלוק עליו שהיה גדול הדור, ואמר עליו החזון איש שסברותיו בהירות כסברות הרשב"א. מי שאומר לשער בנפח פשוט לא יודע פוסקים. יש אחד הוציא לאור ספר וקרא לזה "לא תעשו עול במשקל", ופסק לשער רק בנפח. תמוה מאד על מי הוא כותב "עוול", על רבי עזרא עטיה, על רבי חיים פלאג', על מרן? איך כותב כך על הגאונים ועל הראשונים והרבה אחרונים, אטו הם עשו עוול? וזה בהלכות ברכות, מה שאין כן באיסור והיתר שהוא ענין של נתינת טעם, שמשערים בנפח. כלומר שממלאים סיר במים עד גדותיו, ומניחים על צלחת גדולה, ומכניסים לסיר חתיכה כדוגמת האיסור, והמים שנושפים לצלחת זה הנפח של האיסור.

בערב פסח האחרון של מרן זצ"ל, שזכינו והיה חי איתנו בעולם הזה, קרא לי ולגיס הרב אהרן בוטבול, ואמר: אני מבקש מכם שתלכו ממקום למקום ומעיר לעיר, ותפרסמו בשמי שהעיקר לשער במשקל. יש שמבלבלים את האנשים ואתם תעשו סדר. פתח הדביר מביא שכל הרבנים היו משערים במשקל, ומסביר מה שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"א דעדות מ"ב).

⁴ אבל בני ביתו דינם כדן המבשל עצמו, כגון שהוא לא דתי, ואחד מבניו חזר בתשובה ב"ה, ועוד לא התחתן, ואביו עשה בשר על האש, ובמוצאי שבת

שלגבי ביטול איסור לכתחילה, לא שמיעא להו לאינשי איסורא, כי המון העם שלא בקיאים בהלכה חושבים שהעיקר שבטל בשישים, ולכן החמירו חכמים. מה שאין כן לגבי ביטול בשבת שכולם יודעים שאסור, אין אדם חוטא ולא לו (ב"מ ה:), ולא מוכן לעבור איסור בשביל אחרים. ואף שלא ברור אם המגן אברהם הכריע בדבר, וגם הפרי מגדים (מש"ז סק"ב) נשאר בצריך עיון, באו המשנה ברורה (סק"ה) ועוד אחרונים, הובאו בכף החיים (ס"ק יב), ופסקו שיש לחלק בין ביטול איסור לכתחילה, לביטול בשבת, ומסקנתם שגם אם בישל לצורך אחרים במזיד, לו אסור לעולם ועד, ולאחרים בשבת אסור ובמוצאי שבת מותר⁴.

זיל בתר טעמא

ז. אמנם מי שילמד את הבית יוסף (יו"ד סי' צט)⁵, יראה שכתב בשם הרשב"א (תורת הבית לב ע"א), שאם ביטל איסור לכתחילה לצורך אחרים אסור, כי אהנו מעשיו, והוא מרוויח ממה שביטל את האיסור, שיש לו כמות יותר גדולה לאנשים נוספים, ולכן קנסו אותו חכמים. ולכאורה לפי הסברא הזו, גם לגבי המבשל בשבת לצורך אחרים, אהנו מעשיו. לדברי המגן אברהם והפרי מגדים ועוד, רק לגבי בשבת אין אדם חוטא ולא לו, אך לדברי הבית יוסף היסוד הוא דאיהנו מעשיו, ולפי זה לא צריך להיות חילוק בין ביטול איסור לכתחילה לבין ביטול בשבת. אלא שהבית יוסף הוא יסוד הסברא שבביטול איסור לכתחילה לא שמיעא להו לאינשי איסורא, ואין סתירה בין הדברים.

חילול שבת בקביעות

ח. וכל זה במקרה חד פעמי, שקרה וביטל לצורך אחרים, וכגון שאדם שעוד לא חזר בתשובה עשה פעם אחת על האש בביתו. אבל דבר שעושים אותו בקביעות, כמו מפעל לסוכר או למלט, או מפעל נייר

אומר לו, שב לאכול. ואומר לו הבן: אבא, אבל ביטלת בשבת. למרות שעשה לעצמו, כיון שעשה במזיד, אסור גם לבני ביתו. כך כתבו האחרונים (עיין כה"ח ס"י שי"ח סק"יא). ורק לאנשים זרים מותר במוצאי שבת מיד.

פעם היה במשפחה של מרן אחד שחזר בתשובה, ואביו ואמו עדיין לא התחזקו - אחר כך השפיע עליהם וגם הם חזרו - ובתמימות של הספרדים, באו ההורים למרן ואמרו לו: הרב, תן לו ברכה שיצא מהדבר הזה שחזר בתשובה... ומרן צחק, הושיב אותו לידו, ואמר לו: תביא עט ותרשום, אני נותן שיעור ביזים במוצאי שבת, ובאור החיים ביום כזה, ותבוא לשיעורים. אבל הם ביקשו שיצא מזה... ולבסוף גם הם חזרו בתשובה ונהיו יראי שמים.

אנחנו נמצאים במדינה חילונית, וצריך שהרב דרוק ימשיך לחזק את הרבים ולתת שיחות, בן פורת יוסף, אבא שלו גם כן היה מרביץ תורה. להחזיר אנשים בתשובה זה לא קל, כיום אין הרבה שפועלים בזה, ויש קצת כמו הרב זמיר כהן, הרב יגאל כהן, אבל צריך לפעול עוד, ואת הספרדים קל להחזיר בתשובה, כי יש להם מסורת.

סיפורי בעבר שפעם הייתי שבת בבית ים, וכשגמרנו את השיעור בשעה 11 בלילה, הלכנו עם כמה אנשים בכביש, כבשנו את הכביש, לא הפגנה... ופתאום באה ממולנו מונית עם אורות גבוהים, עצר את הרכב ורץ אלי, נמוך עם קרחת, הוריד את הראש ואמר: הרב, תן לי ברכה! הייתי המום, הוא נוסע ברכב בשבת, "מחלליה מות יומת", וכשראה אותנו עצר, למה עצר ועשה עוד איסור... ואפילו הכי רוצה ברכה מחכם. תראו איזו תמימות ואמונה בקב"ה ובחכמים. אפשר להחזיר את האנשים הללו בתשובה.

⁵ הרי לא לומדים שלחן ערוך לבד, לומדים בית יוסף שמביא את הגמרות. השבת שאל אותי תלמיד חכם אחד, שלוקח להם הרבה זמן ללמוד בית יוסף, ולקח להם שנתיים או שלש שנים ללמוד את כל הלכות שבת, וכל גמרא שהבית יוסף מזכיר הם קמים ופותחים, ולומדים רש"י ותוס'. אמרתי לו שכך מרן הודריך אותנו ללמוד, "לא עליך המלאכה לגמור", וצריך ללמוד ביסודיות, לכן כשלומוזים בכלל הלכות שבת, זה לוקח לפחות שנתיים או שלש שנים, אבל יותר מזה זה שטחי ולא טוב, או ששוכחים, או שלא מבינים נכון. צריך ללמוד לאט את כל הבית יוסף, וכל גמרא שמזכיר לפתוח ולראות, כי הבית יוסף זה ההלכה במקורותיה.

חדרה - אומרים שכיום נשתנה לטובה, וצריך לברר, אבל על מפעל המלט שמעתי שממשיכים כל השנה חוץ מכיפור, כי סוף סוף הם יהודים, ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד.) - כיון שעובדים בשבת מרוויחים יותר, ואהנו מעשיו. וכן כתב הפרי מגדים (סימן שכה א"א ס"ק כד), שמי שאמר למומר לחלל שבת, לא בזה שייד סברת אין אדם חוטא ולא לו, ואסור עולמית למי שנתבשל בשבילו. גם הכתב סופר (סימן נ) כתב לגבי מסעדה שמבשלים בה בשבת בקביעות⁶, שיש לחלק בין חילול שבת חד פעמי, שבדיעבד אפשר להקל לאחרים ליהנות, לבין חילול שבת בקביעות, שגם לאחרים אסור ליהנות. וכן פסק להחמיר בשו"ת מהר"ם שיק (סימן ריב) - תלמיד החתם סופר. וכן העלה הריב"ש (סימן תצח) - תלמיד הר"ן - שאף על פי שהדבר נעשה בצורה כללית לכל מי שירצה לקנות, ולא לשם אדם מסוים, גם בזה יש לאסור לקנות ממנו, הואיל ונעשה בו איסור.

משאית ירקות

ט. וכן יש לדון במי שיש לו חנות ירקות ומביא בקביעות ירקות בשבת, ומוכר ביום ראשון. היום יש אפשרות של קירור, אבל לפעמים ביום ראשון הסחורה היא חדשה, והביאו אותה בשבת. אני זוכר לפני שלשים וחמש שנה הישיבה שלנו היתה בגבעת שאול, וכמה פעמים תלמידים הראו לי משאיות שמגיעות בשבת מתנובה, ומביאות עגבניות מלפפונים ופלפלים, ומטפלים בסחורה, והיו מגיעים בשבת לקראת ערב. ואז טיפלנו בזה ופינו לרבותנו, ואמרנו להם שראינו בעינינו - ואנחנו כשרים לעדות... - שהגיעו בשבת, ואמרו שאין מה לעשות, הם מגיעים מהקיבוצים, אבל לא נותנים להם להיכנס עד שיעבור בכדי שיעשו במוצאי שבת, כשעה אחר צאת השבת, ורק אז המשאית שלהם תכניס את הסחורה לחנות. אפשר לפלפל בזה מצד שלא נעשה מעשה בגופו, אבל לכל הפחות למיגדר מילתא לא יהנו ממלאכה שנעשית בקביעות בשבת. ולפי זה ברכבת שאמנם לא עובדים בה בשבת בקביעות, אבל במשך שנה או שנתיים עבדו בשבת לצורך הרבים, אולי למיגדר מילתא צריך להוציא מודעות שאסור לנסוע ברכבת עד שנה או שנתיים, כפי הזמן שעבדו בשבת וחפרו מנהרות וכו'. האם צריך לנהוג כך או לא?

המחמיר תבוא עליו ברכה

י. בקהילות יעקב (ליקוטים, ח"ב ס"ז) כתב להחמיר, שלא ליהנות ממפעל סוכר, נייר או מלט, שעובדים בשבת, או מבית חרושת לבקבוקי זכוכית - היום יש בקבוקי קולה או בירה מפלסטיק, אבל פעם היה רק זכוכית, וזה יותר טעים, כי פלסטיק נותן טעם לוואי - שמייצרים בקבוקים גם בשבת - לדברי הסטייפלר אסור ליהנות מהם. אולם להלכה בכל הדוגמאות הללו יש לצדד להקל, ולא שחייבים להקל, ומי שיחמיר אשריו ואשרי חלקו, שיקנה נייר מהגויים בחו"ל. יש אנשים ראי' שמים חרדים לדבר ה' שמייבאים נייר, ואמר אחד המשמשים של מרן, הרב יצחק פינץ, שבשנים האחרונות של מרן זצ"ל, הורה לו שיקנה לספרים נייר מחו"ל, ואף שבכל השנים הרב לא רצה, כי זה היה מייקר את הנייר, ובמקום למכור ספר בארבעים שקל היה צריך למכור בשישים שקל,

⁶ אז התחילו הרפורמים והקונסרבטיבים, לא היה כמו אביו החתם סופר שהעמיד את הדת על תילה ונחלם מלחמת קודש ברפורמים, פחד שזה יתפשט, נורא ואיום. פעם דיברתי בידיים על קונסרבטיבים ורפורמים בצורה חריפה, וכשאני גומר את השיעור מתקשר נשיא המדינה - כשהייתי בתפקיד - ואמר, הרב צריך לדעת שיש הבדל בין הקונסרבטיבים לרפורמים. אמרתי לו, אני יודע, אבל תדע שזה נבלה וזה טרפה... ניסה להתנווכח, ולא הבין.

⁷ צריך לדעת חשבון, כתיב או חיבור, לדעת לכתוב סיפור על איזה רב וכדומה, זה חשוב. כשהיינו מביאים תעודה מהתלמוד תורה, מרן היה מסתכל על כמה דברים, וביניהם על כתיב וחיבור, כי רצה שנדע לכתוב נכון ויפה, לא כמו רופאים שעושים כל מיני קשקושים...

והרב מטרתו לא ביזנס, אלא שילמדו בספרים. מכל מקום בשנים האחרונות הרב הסכים להשיג תרומה, כי לא היתה לו בעיה להשיג מאה אלף דולר מהעשירים החלאבים שמחזיקים את עולם התורה כולו, ויתנו כתרומה את ההפרש. אבל לא ציין בספרים שנדפס על נייר שאין בו חילול שבת, כי לא רצה להורות כן לרבים, לא כל אחד יכול לקבל תרומה, ומן הדין מותר. ולכן אדם שקונה מחברת חשבון לילדים⁷, לא צריך לחוש שנעשה בנייר חילול שבת.

תשע חנויות

יא. בגמרא בכמה מקומות, בפסחים (ט:) ובכתובות (טו.) ובחולין (צה.) ובנדה (יה.): תשע חנויות, כולם מוכרים בשר שחוטא, ואחת מוכרת בשר נבלה - כנראה המוכר לא יהודי והגיע מרוסיה, ומוכר חזיר או בשר טרף⁸ - ואדם עובר במדרכה, והנה רואה חתיכת בשר, ולא יודע אם זה בשר חלק, או בשר מהחנות של הנבלה. הדין הוא "כל דפריש מרובא פריש", ותולים שהבשר הוא מרוב החנויות הכשרות.⁹ אבל אם קנה באחת החנויות, ולא זוכר היכן, או שנכנס לחנות הכשרה, וראה בצד חתיכות בשר, ואולי מישהו קנה בחנות הטרפה ואחר כך נכנס לחנות זו ושכח את השקית, או שחזר בתשובה ולכן השאיר את הטרפה, כיון שהספק התעורר בחנות שהיא מקום קביעות, ולא ברחוב, "כל קבוע כמחצה על מחצה דמי", והבשר אסור מדין ספק דאורייתא לחומרא.

כל דפריש בפירות ערלה

יב. בשו"ת יביע אומר ח"ו (חיו"ד סימן כד) דן לגבי ענבים שנמכרים בשוק ויש בהם ספק ערלה, כי ישנם שלא מקפידים להמתין שלוש שנים, וגם בשנה הרביעית זהו נטע רבעי וצריך לפדות את הפירות, ואולי הפירות הגיעו ממקומות כאלה. יש מחלקה מיוחדת ברבנות שמפקחת על זה, הרב אפרתי יזכר לטוב במחלקה הזו, ובודקים היטב שהפירות הגיעו ממקומות שיש הכשר, ולא מקיבוצים או שדות פרטיים שלא מקפידים על ערלה. וזאת על פי הוראת הגר"ש אלישיב שהחמיר מאוד בדבר הזה, כי יש מיעוט המצוי של ערלה. אבל מרן זצ"ל כתב כי מכיון שהספק לא היה במקום שהפירות יצאו משם, אלא במקום שנכנסו לשם, כל דפריש מרובא פריש.

היכן שמתעורר הספק

יג. ביביע אומר שם הביא מחלוקת אחרונים, האם כשאדם קונה מהמוכר, נחשב כל דפריש מרובא פריש, או כל קבוע כמחצה על מחצה. דעת הדברי חיים מצאנז ח"ב (חיו"ד ס"ג) והחזון איש (י"ד ס"ו) לו אות יג"ד (ה"ה), שהדבר נחשב כדיון קבוע כמחצה על מחצה, כי הסוחרים הולכים ולוקחים ממקום הקביעות ששם כבר התעורר הספק - אע"פ שבעל השדה לא דתי ולא מסתפק בזה - ואחר כך מוכרים. ובערלה זה בגדר ספק דאורייתא לחומרא. והדברי חיים מצאנז כתב בתקיפות "שלא יחלוק על זה זולת חסר דעת". אך בשו"ת בית יצחק שמלקיס (שער הקבוע ס"ט) נסתפק בזה. והגאון רבי שלמה קלוגר (בשו"ת טוב טעם ודעת תליאתא ח"ב ס"י יד) כתב, שכל שאינו לוקח מן הקביעות - בעל השדה שהיא מקום הקביעות לא דתי ולא אכפת לו - רק המוכר שולח אליו,

⁸ מרן זצ"ל סיפר כאן ביזדים, כי לצערנו הרב בטבריה יש שם כנסייה, ויש מקומות שמוכרים חזיר בריש גלי. וזה בגלל שהגיעו לכאן מאות אלפים שאינם יהודים מרוסיה. בעבר אמרתי כך, ועשו עלי בג"ץ לפטר אותי, אבל חזרתי על הדברים בחזרה, שיתפסרו הם... לא אגלה מי סיפר לי, אחר כך יעשו עליו חקירה, אבל קיבלתי מידע מדויק שהביאו לכאן מאות אלפים שאינם יהודים מרוסיה.

⁹ מבחינת רגש קשה לאכול מהבשר הזה, אולי זה נבלה, אבל לא פוסקים הלכה על פי רגש, אלא על פי דברי הגמרא.

הרי זה בגדר כל דפריש מרובא פריש, "וזה ברור לכל יודעי דת ודין". ומרן כתב כדעת רבי שלמה קלוגר, כי מדברי הרשב"א בתורת הבית הארוך (דף קה ע"א) מוכח כדבריו. וצירף את דעת המשנה למלך (פ"י ממאכלות אסורות ה"א) שערלה בזמן הזה מדרבנן - אף שלהלכה היא מדאורייתא - ועוד צירף שאולי הפירות הללו הובאו מחוץ לגבולות המקודשים בקדושת ארץ ישראל, מאשקלון לדרום ומעכו לצפון כחוצה לארץ (גיטין ב.), ובהם הדין שספיקם להקל, ושמא הפירות הללו הובאו על ידי גויים (ע"ע בשו"ת יחזקאל דעת ח"ו ס"י קסו). האשכנזים לא מבינים את השיטה שמצרפים ספקות, אבל דרכם של הפוסקים ושל מרן היתה לצרף ספיקות, ולכן היקל, שאם אדם בא לשוק ורואה פירות, ולא יודע אם הם של ערלה, רוב העצים עבר עליהם שלש שנים ואין בהם ערלה, ולכן הולכים אחר הרוב, כי כל דפריש מרובא פריש.

שוב נשוב

יד. נחזור לגבי מעשה שבת, אדם שקונה מחברת לילדים שלו, לא מוכרים מחברת עם הכשר, אולי גם בזה יעשו הכשר ויהיה קצת רווח... ואיך יקנה מחברת שאולי נעשה בנייר שלה חילול שבת, והילד המחונן עם הפאות יכתוב עליה? אלא שיכול להיות שהנייר נדפס ביום ראשון, או שני, או שלישי וכו', ושבת היא יום אחד מתוך שבעה ימים, וכל דפריש מרובא פריש. והספק מתעורר במכולת או ב'מעין אלפיים'... ולא במפעל שמייצרים את הנייר, זה נקרא כל דפריש, והולכים בזה אחרי הרוב. והוא הדין לסוכר והמלט והזכוכית והרכבת, מאחר שהספק מתעורר אצלנו שלא במקום הקביעות, אומרים כל דפריש מרובא פריש. ואף אם נחשיב את זה כקבוע, אבל כל קבוע כמחצה על מחצה, ובמילי דרבנן כמו הנאה ממעשה שבת, הולכים להקל. ואף שצריך למחות בהם על חילול השבת למי שבידו למחות, אבל מבחינת ההנאה ממעשה שבת, יש היתר גדול לכל הדברים הללו. וכאמור אם רוצה להחמיר ויש לו אפשרות, למה לא, כמו מרן שבשנים האחרונות בספרי חזון עובדיה החמיר על עצמו, ואולי בשביל זה הלך יותר... ואומרים שגם בנייר חדרה משתמשים ביבוא נייר מחו"ל וזה מצוין. אבל לומדים הלכה ממה שלא כתוב בחזון עובדיה או בילקוט יוסף: נדפס על נייר שאין בו חשש חילול שבת, שלפי ההלכה הולכים אחרי הרוב ומותר. ובמלט, כל המלט מגיע מהמפעל ליד בית שמש ולא יכול להחמיר, וכל דפריש מרובא פריש. וכן הוא על פי מה שכתב בשו"ת זית רענן¹⁰ חלק ב (סימן ה), שמעשה שבת אסור מדרבנן ויש להקל בספיקו.

תשובת מרן זצ"ל

טו. גם בשו"ת שער שמעון אחד¹¹ ח"א (ס"ג), דן לגבי סוכר שנעשה בכל השבוע כולל שבת, האם מותר באכילה, ואחר שהאריך סיים: ולענין הלכה שלחתי לשאול את פי מרן הרה"ג רבי עובדיה יוסף - כעת

¹⁰ לפני ארבעים שנה היה ספר דק באותיות רש"י שבורות, ומרן אהב את השו"ת הזה, לאחד מגאוני האשכנזים. והיום הוציאו אותו מחדש.

¹¹ חיברו הגאון הרב שמעון חירארי. לפני ששים שנה היה גר בכפר שלם ליד שכונת התקווה בת"א, וכשהיה כותב תשובה לא היה מדפיס ומפרסם אותה עד שהיה שואל את מרן, והיה שולח את חכם ניסים בן שמעון למרן, והיה מתבטל למרן. כמה פעמים כתב תשובה לאסור, והרב פסק להתיר, וכתב, וכעת הגיע השליח ואמר הרב שמותר, ואני חוזר ב'. היה תוניסאי, ויש מהם שלא קל להם לבטל דעתם, אבל היה לו שכל הבין מה שאחרים לא הבינו, שמרן גדול מכולם בידעת התורה, ולכן התבטל למרן. וכשהיה רואה את מרן היה מתרגש.

השו"ת שלו שער שמעון אחד חמשה כרכים, יפה מאוד, וחיבר עוד ספרים, ישמח לבי, ישמח ללב ועוד. היה גאון וזכיתי להכירו באופן אישי. כשמרן היה רב ראשי לת"א הכרנו אותו, היה חסידי קדישא, צדיק וחסיד, והקים תלמוד תורה בכפר שלם, עשה הרבה דברים והציל את הספרדים שם, יש שם בני תורה הרבה בזכותו.

בהדפסה זכה להיות רב ראשי לארץ ישראל, מיטב ברכותינו למרן - על ידי כבוד מורנו הרב נסים בן שמעון שליט"א, ואמר לו שמותר. ע"כ. וכך ההלכה למעשה.

כל חרם בישראל

טז. באמת אם כל שומרי השבת בארץ יתארגנו לא לקנות ממפעל שעובד בשבת, עכשיו אנחנו כמיליון וחצי חרדים ודתיים, לא משנה איזה כיפה, זה יכניע אותם שלא יעבדו בשבת. ואדרבה צריכים עסקני הציבור - לא כל אחד עסקן, וצריך לשבת וללמוד, אבל יש כאלו שלא יכולים ללמוד - לארגן את הציבור לכך, כמו שהיה פעם בטבריה, שבנק לאומי עשו חפירות קברים, ויצאו כל הרבנים וקראו לכולם להעביר את החשבון מבנק לאומי, וזה השפיע עליהם והכניע אותם, והפסיקו את החפירות. זה ענין של הנהגה, לא של הלכה, וברגע שרואים שמפסידים ולא משתלם להם, הם חוזרים בתשובה. לכן אם אפשר לעשות דבר כזה, למשל בקניית מלט, שיתארגנו לעשות מודעות שלא לקנות מהם, הם צריכים אותנו, יש הרבה דתיים, בעלי תשובה ומסורתיים, ומדוע מפסיקים רק ביום כיפור, על שבת נאמר (שמות לא, יד) "מחלליה מות יומת"! ואם לא התארגנו לעשות כן, בדיעבד מותר, כי כל שקית שבאה לפנינו, אולי נעשה ביום ראשון או שני או שלישי וכו', לא כתוב תאריך, וכל דפריש מרובא פריש.

לפני עיור

יז. גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג ס"י עט) - להגאון הרב וייס - כתב תשובה בענין זה, והביא מה שכתב בקהילות יעקב, שאם המפעל מחלל שבת יש לאסור אף ממה שנעשה בימי החול, שהרי אם כל הלקוחות היו נמנעים מלקנות שם, היה ממעט בחילול שבת, ונמצא שכל קונה וקונה מסייע ממש שיחלל שבת יותר, ויש בזה איסור משום ולפני עור לא תתן מכשול דאורייתא. וכתב שם שכן סבר הגאון החזון איש, והביא ראיה ממה שאמרו במועד קטן (יז). שהמכה בנו הגדול עובר בלפני עור, שעל ידי הכאתו מתעורר אצל הבן הרצון לעבור על כיבוד אב. והוא הדין כאן, שעל ידי הקנייה מסבב הסכמה לבעל בית החרושת שימשיך בעבודתו גם להבא. ע"כ. אבל להלכה יש להתיר על פי האמור, ומדברי החיד"א בברכי יוסף (ח"ו ס"י ט סק"ג) משמע שאין איסור לפני עיור כאשר כבר נעשה האיסור. ויש לצרף גם את סברת הש"ך (יו"ד ס"י קנא סק"ז), שבישראל מותר אין איסור מסייע. ואף שאין דבריו להלכה, אבל חזי לאצטרופי. וכל שכן כשהאיסור מדרבנן. לכן הלכה כדברי הפוסקים המתירים, ועל צבאם מרן זצ"ל, ולהלכה ולמעשה, מותר להשתמש בדברים האלו כולם, וגם ברכבת מותר לנסוע, ולא צריך לברר היכן עשו בשבת, וגם הדיינים יכולים לנסוע ברכבת, ויכינו את התיקים וילמדו ברכבת. וגם עשו הרצה במשך שנה שלימה, ויש כאן בכדי שיעשו.¹²

¹² יש גביר אחד באמריקה, ת"ח שקדן, רבי יצחק אייזיק ידיד, שהיה ביזדים והתבייש לדבר, והוא מחזיק את עולם התורה, סיים את הש"ס שלש פעמים. יש לו שיעור לפני תפלת שחרית בשערי ציון בדף היומי, והוא מכין את השיעור כל יום ברכבת, ניצל את הנסיעה. באים קבוצה של חלוצים שאוהבים ללמוד - חכם שלום כהן היה אומר, החלבים יודעים לעיין - ויושבים ביחד. כשאני מגיע לניו יורק מידי פעם אני עולה למעלה ונהנה לראות את השיעור, והם מדברים באנגלית. כשבאים אצלי חתני בר מצוה, אני שואל את אבא שלהם: הוא יודע עברית? קצת. ואני מצביע על הספריה שלנו שיש בה אלפי ספרים, ואומר: אין כאן אף ספר באנגלית, איך ילמד נודע ביהודה, חתם סופר, שאגת אריה, יביע אומר, התורה ארוכה! והוא לא מבין, זה ילד בגיל בר מצוה שבא לקבל ברכה, ואני נותן לו על הראש?!... אבל אמרתי, תתרגם לו את זה. והוא מתרגם: הרב אמר שתלמד עברית וצריך ללמוד את כל הספרים. פעם ענה לי חתן בר מצוה, לנו בבית אין את כל הספרים האלו, יש רק עמודה אחת... אבל צריך לדעת עברית כדי ללמוד את התורה שלנו.